

Ultima parte cuprinde sinteza și concluziile scrise de Daniel M. Master și L.E.S. Mai întâi, descoperirile, îndeosebi ceramica, sunt analizate din punct de vedere cantitativ și spațial (p. 701–736). Dacă în cele trei părți centrale, materialele sunt studiate individual, în capitolul de sinteză sunt analizate în contextul imediat.

Capitolul de concluzii (p. 737–740), o bibliografie exhaustivă (p. 741–770), tabele de concordanță (p. 773–796), un index general și trei planșe cu profile din suprafețele cercetate încheie această lucrare excepțională.

Rezultatul eforturilor autorilor de a combina analiza unor texte literare cu o descoperire arheologică este reușit, fiind unul deosebit pentru prima epocă a fierului. Fără îndoială, descoperirile de la Așkelon reprezintă unul dintre cele mai importante repere pentru arheologia Mediteranei orientale în sec. al VII-lea, ca și pentru spații marginale, precum spațiul pontic.

Iulian Bîrzescu

Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București;
e-mail: iulianbirzescu@gmail.com.

Aleksander Pluskowski, *The Archaeology of the Prussian Crusade. Holy War and Colonisation*, Routledge, Londra/New York, 2013, 428 p., 84 fig. în text.

Cartea domnului Aleksander Pluskowski – conferențiar la Universitatea Reading din Marea Britanie – se dorește a fi cea mai cuprinzătoare sinteză în limba engleză privind subiectul enunțat în titlu. Autorul a remarcat lipsa unei astfel de lucrări în literatura arheologică de limbă engleză, majoritatea contribuțiilor la tema respectivă fiind în limbile germană și poloneză.

Volumul explorează din punct de vedere arheologic și al culturii materiale perioada cruciadei împotriva triburilor prusiene în secolul al XIII-lea și societatea creată ulterior de Ordinul teuton, care a durat până în secolul al XVI-lea. Ne este furnizată astfel prima sinteză referitoare la cultura materială a unei societăți cruciate unice, create în sud-estul regiunii Mării Baltice în cursul secolului al XIII-lea, incluzând o gamă completă de date arheologice, de la construcțiile existente la artefacte și informații ecologice, integrate cu sursele scrise și artistice.

Pentru a-și atinge scopurile, autorul a conceput lucrarea în largi teme organizate cronologic, începând cu o schiță istorică, explorând așezările, castelele, orașele și peisajul statului teocratic al Ordinului teuton și încheind cu rolul monumentelor, reconstruite și ruinate din Prusia medievală, în lumea modernă, în contextul culturii poloneze.

Astfel, volumul a fost structurat în nouă mari capitole, precedate de: *lista ilustrației; prefață și mulțumiri; terminologie și glosar* (p. IX–XIX). Fiecare capitol, purtând un titlu sugestiv, cuprinde la rândul său mai multe subcapitole.

1. *Introducere: cadrul istoric și surse* (p. 1–42). În prima parte sunt fixate coordonatele istorice: războiul sfânt la Marea Baltică în secolul al XII-lea; Ordinul teuton în Prusia; consolidarea cruciadei timpurii; cucerirea Sambiei și apariția Marii Prusii; războiul în Pomerania și anexarea Gdanskului (Danzig); statul teuton și „eterna cruciadă” împotriva Lituaniei în secolul al XIV-lea; războiul cu Polonia și sfârșitul statului teuton. În cea de-a doua parte, sunt prezentate diversele surse: izvoare scrise, arta, arheologia, precum și cele interdisciplinare.

2. *Prusia precreștină: societatea baltică medievală timpurie* (p. 43–88). Capitolul începe cu precizări legate de etimologie, limbaj și etnicitate, după care sunt abordate diverse probleme și fenomene: cultura materială; etnicitatea și structura socială; fortificațiile și așezările; regiunile Prusiei; Sambia – centru de putere regional; comerțul de lux și specializările artizanale; militarismul; religia – cheia înțelegerii diversității în Prusia precreștină; arheologia religioasă a Prusiei; peisajul cultic; zeița și teiul; pietrele sculptate; cimitirele și cultul morții; sacrificiile de cai și umane; ținuturile de graniță creștine ale Prusiei – Kaldus, Kulmerland, Galindia, Masovia, Vistula și Elblag; activitatea misionară în Prusia înainte de cruciadă – Adalbert și Bruno; misiunile cisterciană și rusească. Capitolul se încheie cu concluzii privind caracteristicile culturii Prusiei înainte de cruciade.

3. *Distrugerile războiului sfânt: cruciadă și colonizare în secolul al XIII-lea* (p. 89–139). În acest capitol sunt tratate: ideologia cruciadei în zona baltică; arheologia așezărilor estice – războiul sfânt și colonizarea; faza finală a fortificațiilor din Prusia; fortificațiile și castelele timpurii clădite de Ordinul teuton în Prusia; așezările din secolul al XIII-lea; arheologia colonizării Prusiei – ceramica, monedele, aspectele dendrocronologice, cărămizile și alte elemente de datare. Urmează chestiuni legate de frontiere și de extinderea acestora: Kulmerland – prima frontieră; complexul Kulm – Colmen, în Culmine (Kaldus), Starogrod, Kulm (Chelmo), Thorn, Graudenz (Grudziadz), Rehden (Radzyn Chelminski), Engelsburg (Pokrzywno); consolidarea castelilor și așezărilor în Kulmerland; Delta Vistulei și mlaștinile – frontiera cu Pomerania; Marienwerder (Kwidzyn), Christburg (Dzierzgon), Mewe (Gniew), Zantir, Biała Gora, Elbing (Elblag); Prusia Estică – cucerirea pădurilor și a zonei lacurilor; sfârșitul triburilor Warmia și Natangia; Sambia și sfârșitul comanderiilor din estul Prusiei; Prusia centrală – de la Lubavia la Galindia; Sudovia. Capitolul se încheie cu concluzii privind caracterul cuceririi și colonizării Prusiei în secolul al XIII-lea.

4. *Teritoriul castelilor roșii: consolidarea statului Ordinului Teuton în secolul al XIV-lea* (p. 140–195). Capitolul începe cu o privire de ansamblu asupra structurii și organizării, colonizării și populației Prusiei în secolul al XIV-lea. Continuă cu problematica castelilor și a conventelor: modele de castele; originile modelelor; construirea castelilor; mănăstirile – centre de viață spirituală și de promovare a ideologiei războiului sfânt; capele din castele; cultul Sfintei Maria; călătorii și ideologie de cruciadă în construirea conventelor; castelele – centre de organizare militară, politice, administrative și intelectuale; studiu de caz – Marienburg (Malbork) – castelul timpuriu; reconstruirea marelui castel; castelul mijlociu; incinta exterioară; orașul și comanderia Marienburg. Sunt tratate apoi chestiuni legate de monede și identitatea economică a Ordinului teuton; castelele de frontieră, călătorii, colonizări și explorarea resurselor; colonizarea teritoriilor de graniță slave.

5. *De la colonizare la urbanizare: orașe și comerț internațional* (p. 196–245). Capitolul se deschide cu o scurtă introducere privind orașele în epoca cruciadelor, arheologia și istoria urbană, după care sunt trecute în revistă principalele orașe: Elbing (Elblag), Thorn

(Torun), Danzig, alte orașe fortificate mai mici. Mai departe sunt urmărite aspecte ce țin de viața în coloniile urbane; comunitatea urbană; Ordinul teuton, Hansa și caracterul comercial internațional; caracterul și organizarea producției urbane; hinterlandul urban.

6. *Convertirea Prusiei: creștinarea statului Ordinului Teuton* (p. 246–293). Capitolul tratează fațetele multiple ale creștinării acestei regiuni pornind de la binomul cruciadă–convertire, care înseamnă în primul rând impunerea unui sistem parohial în Prusia, construirea bisericilor în teritoriul cucerit fiind primul pas. Autorul abordează chestiuni legate de: planimetria și decorarea bisericilor; domeniul episcopal – Kulm, Pomesania, Ermland, Sambia; bisericile urbane; mănăstirile și imboldul misionar; pelerinaj și cultul sfinților; ideologia cruciadei și convertirea religioasă; bisericile rurale; creștinarea prin colonizare; continuarea practicilor precreeștine. La final este evaluat global impactul creștinării după cruciada din Prusia.

7. *De la pădure la câmp: schimbările mediului înconjurător în Prusia medievală* (p. 294–336). În acest capitol, poate cel mai interesant, autorul analizează cruciadele din perspectiva efectelor asupra mediului, urmărind aspecte diverse: ținuturile împădurite; defrișările timpurii; curăturile medievale; vânatul și capturarea vânatului; câmpiile și luncile; agricultura în Prusia și impactul Ordinului; raportul dintre urbanizare și cultivare; creșterea animalelor; ținuturile umede; vânatul și pescuitul; aprovizionarea statului Ordinului teuton; apărarea zonelor colonizate; definirea peisajului colonizat. Din concluzii reiese cu claritate faptul că avem de-a face cu o transformare masivă a ținuturilor Prusiei medievale.

8. *Sfârșitul războiului sfânt: de la declinul statului cruciat în secolul al XV-lea la construirea amintirii Prusiei medievale în secolul XX* (p. 337–374). Capitolul tratează în prima parte trecerea de la războiul sfânt la cel lumesc; sfârșitul erei construirii castelilor; impactul și urmările anului 1410; orașele Prusiei în secolul al XV-lea; reformarea și sfârșitul Prusiei medievale. În cea de-a doua parte este abordată moștenirea istorică contestată a Ordinului din perspectiva epocii moderne: construirea memoriei Prusiei medievale; reînvierea monumentelor Ordinului teuton în perioada neogotică; distrugere, restaurare și

reconstrucție în secolul XX; reînvierea memoriei Prusiei tribale de dinaintea creștinării; peisajul martirilor; amintirea bătăliilor de la Płowce (1331) și Grunwald (1410). În concluzie, autorul remarcă un fenomen interesant, și anume că, după disoluția Prusiei medievale, are loc o reconstrucție a acesteia într-un alt plan.

9. *Concluzii: războiul sfânt și colonizarea* (p. 375–384). În capitolul final sunt subliniate câteva dintre ideile de bază: Ordinul teutonic și sfârșitul Prusiei tribale; cucerire și colonizare; Livonia medievală – o oglindă a statului Ordinului teuton din Prusia, și, desigur, în perspectivă, noi căi de cercetare referitoare la subiectul expus.

Volumul se încheie cu: *Referințe suplimentare* (p. 385), *Bibliografie* (p. 386–422), *Index* (p. 423–428). Condițiile grafice și ilustrația inserată în text sunt de bună calitate.

Apreciam că ne aflăm în fața primei lucrări referitoare la arheologia Prusiei medievale, constituind în același timp o introducere cuprinzătoare la o perioadă și o zonă de interes în creștere. De asemenea, este una dintre cele mai interesante abordări din perspectiva impactului unui

stat asupra mediului înconjurător. Cartea reprezintă totodată o contribuție importantă la promovarea conștientizării internaționale a existenței patrimoniului cultural al regiunii Mării Baltice, atitudine care a crescut rapid în ultimele câteva decenii.

Pentru arheologia din țara noastră, volumul prezintă interes, pe de o parte, ca metodologie și manieră de abordare, iar pe de altă parte, prin faptul că, în contextul privind *arheologia așezărilor estice („Ostsiedlung”)* – *războiul sfânt și colonizarea* (p. 91–95), autorul a inclus referiri și despre cetatea Marienburg (Feldioara) din Transilvania (unde a participat la cercetări arheologice în anul 2007). Această carte ne ajută să înțelegem mai bine ceea ce ar fi putut să însemne existența unui stat cruciat la curbură Carpaților, prezența Ordinului teuton pentru doar 14 ani în Țara Bârsei nefiind altceva decât o „repetiție generală” înainte de „misiunea Prusia”.

Adrian Ioniță

Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”,
București; e-mail: adrianionita67@yahoo.com.

Mary C. Beaudry și Travis G. Parno (ed.), *Archaeologies of Mobility and Movement*, New York, Springer, 2013 [Contributions to Global Historical Archaeology]

Textele adunate în acest volum au la origine comunicări prezentate într-o conferință cu tema „People and Things in Motion”, organizată la Boston, în noiembrie 2011, de grupul CHAT (*Contemporary and Historical Archaeology in Theory*). Ele examinează mișcarea obiectelor și a oamenilor, cu inerentele lor recontextualizări, în perioade pentru care există numeroase izvoare scrise și iconografice, și propun viziuni diferite de ontologiile încurajate de arheologiile întemeiate pe săpătură, care îngheață obiectele în contextele lor locale, fie că sunt produse locale sau nu.

Primul grup de studii, pus sub titlul „Objects in Motion”, cuprinde cercetări asupra traseelor urmate de artefacte și interacțiunii lor cu oamenii. Visa Immonen studiază o rețea a dorințelor (*network of desire*)², care leagă populația din

² Autorul susține că utilitatea noțiunii de dorință provine din capacitatea ei de a lega viața cotidiană de macropolitică și de rețele globale de schimb, ajutându-ne să înțelegem cum funcționează colonialismul ca o forță care introduce noi moduri de viață și de interacțiune (p. 17).

Laponia de cea din Noua Suedie, colonia nord-americană întemeiată în 1638, constatând că recipientele din cupru importate au primit valori legate de aspirații locale și, în același timp, au contribuit la schimbări sociale, la noi moduri de a folosi munca și timpul. Scott Joseph Allen încearcă să iasă dintr-o arheologie care face din obiecte trăsături culturale ale unui grup etnic, folosind o cantitate apreciabilă de informație istorică, care contrastează cu limitările impuse de materialul studiat, un set de pipe provenite din nord-estul Braziliei, fără context arheologic cunoscut, astfel că, în concluzii, care subliniază caracterul complex al relațiilor dintre oameni și obiecte, nu poate face mai mult decât să reafirme principii teoretice. Oscar Aldred pune la îndoială dihotomia obiect/persoană în cercetarea mișcărilor oilor și păstorilor dintr-o comunitate din Islanda, de la mijlocul secolului al XIX-lea până la începutul secolului XX. Folosind instrumentul conceptual al lanțului de practici, definit de relațiile reciproce dintre corpurile în mișcare și sistemele materiale, și care pune în evidență momentele de interdependență, el ajunge la